

KS. JERZY MISIUREK

HISTORIA DUCHOWOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ W ASPEKTCIE METODOLOGICZNYM

W różnych okresach historii chrześcijanie pragnęli odczytywać Ewangelię Chrystusa oczyma swego wieku. Także w naszych czasach człowiek wierzący w Chrystusa dąży nie tylko do jej odczytania, ale też i do przełożenia na związane z wymaganiami współczesnego życia, zabiegając przy tym o to, by został zachowany autentyczny duch Ewangelii oraz zapewniony właściwy rozwój wszystkich wartości humanistycznych właściwych człowiekowi i jego ziemskiej egzystencji.

Historia duchowości zajmująca się badaniem dziejów przeżywania przez człowieka jego kontaktów z Bogiem jako Istotą Najwyższą jest związana ściśle z teologią duchowości religijnej. Dzięki transcendencji sprawiającej, że duch ludzki potrafi nawiązać kontakt z Absolutem można mówić o historii duchowości judaistycznej, muzułmańskiej, buddyjskiej, braministycznej, hinduistycznej i oczywiście chrześcijańskiej. Historia duchowości odrzuca zatem przekonanie, jakoby ludzki duch nie był w stanie nawiązać kontaktu z Bogiem. Jest rzeczą oczywistą, że nas interesować będzie w szczególności sposób historii duchowości chrześcijańskiej.

1. GENEZA I ROZWÓJ

Historia duchowości chrześcijańskiej ukształtowała się w początkach XX stulecia, a jej znaczenie wzrosło wraz z rozwojem nauk historycznych, głównie zaś historii Kościoła, a także historii teologii.

Panuje opinia, że historia jako nauka pojawiła się na przełomie XVIII i XIX wieku; w przekonaniu niektórych historia wiąże się z okresem odrodzenia, zaś według innych sama jej idea ukształtowała się w łonie judaizmu i chrześcijaństwa¹.

---

¹ Por. Cz.S. Bartnik, *Historia ludzka i Chrystus. Szkice chrześcijańskiej wizji dziejów*, Katowice 1987, s. 7.

Mówi się również o tym, że już na przełomie wieków średnich i czasów nowożytnych, gdy rodził się krytycyzm co do źródeł, a rozumienie przemian dziejowych uległo pogłębieniu, można doszukiwać się początków historii jako nauki. W myśl wywodów ks. prof. Cz.S. Bartnika, historia „dzieje się w osobie ludzkiej i w osobowości społecznej, przy wzajemnym uzależnieniu jednej od drugiej oraz jednej i drugiej – od świata bytu i natury”². Oczywiście, prymat posiada społeczność, która jednak nie niweluje historii jednostkowej, gdyż bez niej nie może istnieć. Ludzka historia mieści się w człowieku, a więc zarówno w jednostce, jak też w społeczności, z którą jest złączona. Pamiętać jednak należy, że zwornikiem osoby jest duch ludzki; ma on pierwszeństwo wśród czynników, które tworzą historię w sensie jak najbardziej właściwym. Już od XIX wieku wzrosło zainteresowanie historią jako nauką, która dąży do poznawania spraw i wydarzeń przez ich przyczyny i uwarunkowania środowiskowo-czasowe. Od początku natomiast XX stulecia zaznaczyła się tendencja daleko idącego zbliżenia między myśleniem teologicznym a historycznym. W związku z tym mówi się o rozwoju więzi ludzkich z Jezusem Chrystusem i Trójcą Świętą w ramach tego świata, jak też o samorealizacji osobowej człowieka w jego relacji do Jezusa jako Syna Bożego, bądź wreszcie o kształtowaniu się więzi pomiędzy osobami ludzkimi, tworzącymi określoną całość eklezjalno-duchową³. W takiej koncepcji znajduje się więc miejsce na historię duchowości, która bada dzieje przeżywania przez człowieka jego relacji do Boga.

Jednym z pierwszych z zakresu historii duchowości jest wielotomowe dzieło francuskiego duchownego (początkowo jezuita) H. Brémonda (zm. 1933) *Histoire littéraire du sentiment religieux en France* (t. I-XI, Paris 1916-36). Jak wskazuje tytuł, autor ograniczył się w swym dziele do zanalizowania dziejów chrześcijańskiego życia duchowego na podstawie literatury pięknej. Poglądy teologiczne Brémonda w zakresie teologii duchowości, wyrażone m.in. w tym dziele, wzbudziły liczne polemiki. Głosił on bowiem prymat uczucia w religijnej postawie człowieka, której najbardziej wymownym wyrazem jest modlitwa. Dostrzegał przy tym duży stopień pokrewieństwa pomiędzy poezją i mistyką, stąd też u mistyków XVII stulecia podziwiał dziecięcą wprost pobożność⁴. Charakterystyczne, że pierwszy tom swego dzieła zatytułował on jako *L'humanisme dévot* dla określenia tendencji występujących w duchowości chrześcijańskiej we Francji na przełomie XVI i XVII wieku, zmierzających do zastosowania zasad chrześcijańskiego humanizmu w pogłębionym życiu

² Tamże, s. 11.

³ Por. Cz.S. Bartnik, *Problem Kościoła jako podmiotu historii*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 22 (1975) z. 4, s. 43-54; tenże, *Kościół uniwersalny*, tamże, 26(1979) s. 2, s. 41-52.

⁴ Por. K.R. Dutton, *Poésie et mystique dans l'oeuvre d'Henri Brémond*, „Revue d'histoire littéraire de la France” 70(1970) s. 435-444. Por. także E. Goichot, *Une source nouvelle pour l'histoire de la spiritualité. Les „Etudes bremondiennees”*, „Revue d'histoire de la spiritualité” 49(1973), s. 91-116.

duchowym. Z biegiem czasu jednak termin ten był krytycznie oceniany przez wielu uczonych, którzy proponowali inną jego interpretację⁵. Powyższe względy sprawiły, że dzieło Brémonda nie odegrało znaczącej roli w historii duchowości, zainicjowało jednak dalsze poszukiwania, również na gruncie francuskim, do podejmowania podobnych badań, choć już nie skoncentrowanych wokół literatury pięknej.

Jednym z podstawowych dzieł, które stworzyło metody prac badawczych w tym zakresie, jest czterotomowe *La spiritualité chrétienne* (t. I-IV, Paris 1919-28) P. Pourrata. Dzieło to obejmuje analizę dzieł pisarzy z zakresu teologii ascetycznej i mistycznej zgrupowanych wokół szkół duchowości zakonnej albo też narodowych.

Podkreślić należy, że dzieła z zakresu historii duchowości zarówno H. Brémonda, jak i P. Pourrata ograniczyły się w swych badaniach do literatury pięknej albo też pism ascetyczno-mistycznych, nie zwracano natomiast dostatecznej uwagi na powiązanie zasad, którymi kierowała się dana szkoła z praktyką życia duchowego i kształtowaniem postaw wiernych⁶.

Nic dziwnego, że L. Cognet w swym dziele *De la dévotion moderne à la spiritualité française* (Paris 1958) ograniczył się do zwięzłego zarysowania zadań szczegółowych i ogólnych życia duchowego; tego rodzaju metoda miała swe usprawiedliwienie we wstępnych badaniach podjętych przez Brémonda i Pourrata. Warto dodać, że dzieło Cogneta nacechowane jest dużą erudycją autora.

Dla rozwoju historii duchowości duże znaczenie mają prace hiszpańskiego dominikanina G.J. Arintero (zm. 1928), zwłaszcza zaś *Desenvolvimiento y vitalidad de la Iglesia* (t. I-IV, Salamanca 1903-06) i *La evolución mística* (Salamanca 1909).

W 1919 r. Arintero współuczestniczył w założeniu przez francuskich dominikanów czasopisma „La vie spirituelle”, a w 1920 r. założył on czasopismo „Vida sobrenatural” poświęcone zagadnieniom z dziedziny mistyki⁷. Dziełem z zakresu historii duchowości jest także praca zbiorowa autorstwa J. Leclercqua, F. Vanderbroucke’a i L. Bouyera pt. *Histoire de la spiritualité chrétienne* (t. I-III, Paris 1960-65). Rozpatruje ona zjawisko życia duchowego na podstawie przeżyć psychicznych różnych grup społecznych, w tym monastycznych, a nadto w Kościołach prawosławnym i protestanckich. Niekiedy na plan pierwszy wysuwa się tu problematyka społeczna przy zarzuceniu pojęcia „szkoła duchowości”. Wydaje się zatem, że zastosowana przez autorów metoda badawcza nie da się utożsamić z metodą „socjologiczną”, pojęcie bowiem „szkoły”

⁵ Por. E. Goichot, „L’humanisme dévot” de l’abbé Brémond. *Reflexions sur un lieu commun*, „Revue d’ascétique et de mystique” 45(1969), s. 121-160; tenże, *Encore „l’humanisme dévot”. A propos d’un livre récent*, „Revue d’histoire de la spiritualité” 48(1972), s. 315-321.

⁶ Por. K. Górski, *Zarys dziejów duchowości w Polsce*, Kraków 1986, s. 13.

⁷ Por. M.M. Gorce, *Arintero Gonzales Juan*, w: *Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique*, red M. Viller, t. I, Paris 1937, s. 855-859.

stosowane w historii duchowości ma znaczenie szersze. Podkreślić jednak trzeba zarówno dużą erudycję autorów dzieła, jak i odwołanie się przez nich do najnowszych wówczas badań⁸.

Na uwagę zasługuje również obszernie studium poświęcone dziejom życia duchowego poza obrębem Kościoła katolickiego; zawiera je dzieło *La mystique et les mystiques* (Paris 1965) pod redakcją A. Raviera. Ponadto uwagę zwraca H. Graefa *L'héritage des grands mystiques* (Paris 1968) i *Histoire de la mystique* (Paris 1972) pod redakcją J. Duque i S. Balusta, nadto *Historia de la espiritualidad* (Burgos 1972) i *Espiritualidad medieval* (Burgos 1974) hiszpańskiego karmelity J.M. Molinera oraz A. Royo-Marina *Los grandes maestros de la vida espiritual. Historia de la espiritualidad cristiana* (Madrid 1973) i J. Aumanna – *Christian Spirituality in the Catholic Tradition* (London 1983; przekład polski: *Zarys historii duchowości*, Kielce 1993); dziejami włoskiej duchowości chrześcijańskiej zajął się M. Petrucchi w pracy *Storia della spiritualit italiana* (Roma 1984). Zagadnienie szkół duchowości chrześcijańskiej omawia dzieło zbiorowe *Le grandi scuole della spiritualit cristiana* (Roma 1984) przygotowane pod redakcją E. Ancillego. Problematyka historii duchowości obecna jest również w encyklopedycznym dziele *World Spirituality. An Encyclopedic History of the Religious Quest*, zainicjowanym w 1986 r. w Londynie; zamierza ono w 25 tomach przedstawić dzieje religijnej duchowości wschodniej i zachodniej. Historii duchowości chrześcijańskiej w początkowym okresie został poświęcony tom *Christian Spirituality* (London 1986)⁹.

Wiele materiału źródłowego dotyczącego historii duchowości dostarczają nam niektóre prace typu encyklopedycznego, jak np. J. Fergusona *An Illustrated Encyclopaedia of Mysticism* (London 1976), *Encyclopédie des mystique* (t. I-IV, Paris 1977), wydana przez M.M. Davy, nadto anglojęzyczny *Dictionary of Christian Spirituality* (London 1984), wydany przez G. Wakefielda, *Praktisches Lexikon der Spiritualität* (Freiburg im Br. 1988), wydany przez Ch. Schütza, zawierający m.in. biogramy niektórych teologów duchowości i krótką bibliografię pod hasłami oraz *Wörterbuch der Mystik* (Stuttgart 1989), wydany przez P. Dinzelbachera z zamieszczonymi tu przedstawicielami chrześcijańskiej mistyki i krótką bibliografią pod hasłami, której zabrakło w polskim przekładzie pt. *Leksykon mistyki* (Warszawa 2002), uzupełnionym przez ks. prof. S. Urbańskiego o polskich przedstawicieli (z zamieszczoną pod koniec dzieła bibliografią obcojęzyczną i polską)¹⁰.

Teologii i historii duchowości poświęcone są też inne słowniki, takie jak: *Dizionario degli istituti di perfezione* (t. I-VIII, Roma 1973-83) G. Pellicia

⁸ Por. Górski, dz. cyt., s. 12.

⁹ Por. J. Misiurek, *Historia duchowości*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. VI, Lublin 1983, kol. 949-950.

¹⁰ Por. J. Misiurek, *Wybrane encyklopedie i słowniki duchowości*, w: *Nova et vetera polskiej duchowości*, red. M. Chmielewski, Lublin 2004, s. 17.

i G. Rocca, *Dizionario enciclopedico di spiritualità* (t. I-II, Roma 1975 i wyd. rozszerzone I-III, Roma 1990) E. Ancillego, *Dizionario di spiritualità dei laici* (t. I-II, Milano 1981) pod redakcją E. Ancillego, *Nuovo dizionario di spiritualità* (Roma 1979) S. De Fioresa i F. Goffiego oraz C.M. Martiniego *Dizionario di spirituale. Piccola guida per l'anima* (Casa Monfferato 1997; przekład polski: *Słownik duchowy. Mały przewodnik dla duszy*, Kraków 1999), jak wreszcie *Dizionario di mistica* (Città del Vaticano 1998) wydany przez L. Boriello, E. Caruana, M.R. del Genio i N. Suffi, zawierający terminy, przedstawiciele mistyki katolickiej, a także krótką bibliografię¹¹.

W ostatnich latach ukazało się kilkutomowe dzieło, przygotowane przez kilku autorów, głównie włoskich, będące próbą przedstawienia historii duchowości począwszy od Starego Testamentu aż do czasów najnowszych; ostatni, siódmy tom traktuje o duchowości religii niechrześcijańskiej (Rzym 1983-2002). Opracowanie to ukazało się w przekładzie polskim pt. *Historia duchowości* (t. I-VI, Kraków 1998-2005), któremu patronuje Wydawnictwo „Homo Dei”. Dzieło to skupia się na „różnorodności prądów i zjawisk, na przyspieszonej ewolucji różnych wymiarów doświadczenia chrześcijańskiego, na związkach pomiędzy historią polityczną a przeżyciem religijnym, pomiędzy kontekstem kulturowym a przejawami chrześcijańskiej egzystencji”. Ponadto stara się ono „o pewną syntezę i zestawienie, o wydobywanie na jaw tych czynników i wartości, które mimo całej różnorodności i ewolucji, jednak określają i charakteryzują epokę”¹². Brak i tutaj jednoznacznego przedstawienia poszczególnych szkół duchowości, jak też wkładu polskich teologów duchowości w rozwój tej dyscypliny. Pomimo to widoczna jest w tym dziele próba nakreślenia pewnych linii charakterystycznych „dla aktualnego doświadczenia Kościoła”¹³, przy czym samo pojęcie duchowości rozumiane jest szeroko.

Uwagę zwraca również wydana ostatnio wielotomowa *The Story of Christian Spirituality. Two thousand years from East to West* (Oxford 2001; przekład polski uzupełniony: *Duchowość chrześcijańska. Zarys 2000 lat historii od Wschodu do Zachodu*, Częstochowa 2004).

Na gruncie polskim, obok pojawiających się przekładów dzieł obcych autorów, widoczne są również próby oryginalnych ujęć historii duchowości. Na uwagę zasługują tu opracowania K. Górskiego (zm. 1988): *Duchowość chrześcijańska* (Wrocław 1978), *Studia i materiały z dziejów duchowości* (Warszawa 1980) oraz *Zarys dziejów duchowości w Polsce* (Kraków 1986). W pracach tych akcentowany jest zwłaszcza historyczno-religijny aspekt zagadnienia. Poznaniu dziejów polskiej duchowości katolickiej pomaga trzypięciotomowe dzieło ks. J. Mi-

¹¹ Tamże, s. 18.

¹² Wstęp wydawcy włoskiego, w: L. Boriello, Giovanna della Croce, B. Secondin, *Historia duchowości*, t. VI: *Duchowość chrześcijańska czasów współczesnych*, tłum. M. Pierzchała, Kraków 1998, s. 7.

¹³ Tamże, s. 8.

siurka pt. *Historia i teologia polskiej duchowości katolickiej* (t. I-III, Lublin 1997-2001), natomiast jego *Zarys historii duchowości chrześcijańskiej* (Lublin 1992, Częstochowa 2003²) uwzględnia w sposób syntetyczny główne założenia szkół duchowości, jak też najbardziej charakterystyczne nurty współczesnej duchowości. Dzieje mistyki chrześcijańskiej omawia P.P. Ogórek OCD w swych dziełach: *Mistrz Jan Eckhart i święty Jan od Krzyża* (Warszawa 1999) i *Mistyka chrześcijańskiego Wschodu i Zachodu* (Warszawa 2002). Publikowane są również prace monograficzne związane z historią duchowości przez takich teologów, jak W. Słomka, S. Urbański, J. Werbiński, J.W. Gogola, J.M. Popławski, M. Chmielewski, K. Burski, S. Zarzycki, A. Rybicki i J. Miczyński. Ważnym wydarzeniem w najnowszych dziejach duchowości w Polsce jest opublikowanie pierwszego *Leksykonu duchowości katolickiej* (Lublin-Kraków 2002) pod redakcją ks. M. Chmielewskiego. Artykuły naukowe poświęcone różnym zagadnieniom z zakresu historii duchowości ukazują się m.in. w „Ateneum Kapłańskim”, a także w seriach: „Homo Meditans” i „Homo Orans”¹⁴. Dodać trzeba, że w 1982 r. powstała pierwsza w Polsce katedra historii duchowości na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim; katedra historii duchowości istnieje również na Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie.

2. ŹRÓDŁA

Do pierwszorzędnych zaliczyć należy pisma właściwe dla każdego działu teologii: Pismo św., Ojcowie Kościoła i pisarze wczesnochrześcijańscy oraz dokumenty Nauczycielskiego Urzędu Kościoła. Historyk duchowości ma bezpośredni dostęp do źródeł objawienia, w których świetle może oceniać wyniki osiągnięte przez teologów. Ważnym źródłem historii duchowości są dzieła teologów duchowości, pisma świętych i zmarłych w opinii świętości, autobiografie i dzienniki duchowe, pisma ascetów i mistyków, materiały z procesów kanonicznych i beatyfikacyjnych. Piśmiennictwo to różnicuje się pod względem merytorycznym i formalnym, co stanowi o jego wartości jako źródła. Historyk duchowości winien wykorzystywać źródła nie tylko najwyższej wagi (np. traktaty), ale także o mniejszym znaczeniu dla teologii jako nauki (np. kazania, teksty modlitw i rozważań) lub z jej pogranicza (np. przemówienia, poezja religijna).

Źródłem dla historii duchowości jest też wszystko, co przekazuje i utrwała wiarę religijną. Jest rzeczą oczywistą, że najwyższy autorytet mają w tym względzie orzeczenia soborów powszechnych i papieży *ex cathedra*. Dużą rangę ma również zwyczajne nauczanie Kościoła, które wyraziło się w symbolach wiary i w dokumentach Stolicy Apostolskiej oraz w doktrynalnych wypowiedziach

¹⁴ Por. J. Misiurek, *Zarys historii duchowości chrześcijańskiej*, Lublin 1992, s. 8.

synodów kościelnych bądź biskupów, czy też w konstytucjach i dyrektorjach zakonnych. Dla historyka duchowości mogą one stanowić punkt odniesienia przy interpretacji jakiegoś zjawiska z zakresu życia duchowego. Nie bez znaczenie jest również wiara ludzi świeckich, którzy w łączności ze swymi pasterzami cieszą się nadprzyrodzonym „zmysłem wiary” (por. *Konstytucja Dogmatyczna o Kościele*, nr 12). Świadectwem tej wiary są obrzędy i zwyczaje religijne, nawet budownictwo sakralne, a także malarstwo, pieśni religijne, poezja. Dla historii duchowości pomniki te są źródłami pomocniczymi, bowiem pozwalają na poznanie i zrozumienie myśli teologicznej danego okresu historii. Wybór źródeł uzależniony jest od zadań, jakie wyznacza sobie historyk duchowości w konkretnym przypadku. Niekiedy istnieje potrzeba zweryfikowania tych źródeł poprzez konfrontację z dokumentami kulturowymi i osiągnięciami np. socjologii, psychologii, etnologii i historii literatury¹⁵.

3. PRZEDMIOT HISTORII DUCHOWOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ

Zasadniczo przedmiot historii duchowości wiąże się ściśle z przedmiotem teologii rozumianej jako refleksja nad objawieniem Bożym lub jako krytyczne badanie tego, w co wierzy Kościół. W tych przypadkach historia duchowości ma do czynienia z treścią nauczania teologicznego, z ludźmi zajmującymi się teologią i ze szkołami duchowości. Będąc częścią teologii duchowości, historia duchowości wiąże się z dziejami wiary i Kościoła; historyczny kontekst życia kościelnego określa zakres przedmiotu historii duchowości. Teologowie zgodni są co do tego, że jej przedmiotem jest życie duchowe bądź duchowość poszczególnych ludzi lub wspólnot kościelnych w różnych okresach historii, począwszy od starożytności do czasów najnowszych. Ostatnio mówi się, że tym przedmiotem jest chrześcijańskie doświadczenie duchowe, różnie jednak pojmowane.

Chrześcijańska historia duchowości bada i wyjaśnia relacje doświadczalne człowieka z Bogiem w Trójcy jedynym, który najpełniej objawił się w Jezusie Chrystusie. Wiadomo jednak, że studium kontaktów z Bogiem chrześcijan żyjących w różnych czasach i miejscach musi uwzględniać ich mentalność oraz sposoby pojmowania nauki Chrystusa. Przedmiotem zainteresowania historii duchowości jest duchowość zarówno wschodnia, jak i zachodnia, a także nurty i ruchy o charakterze religijnym, np. neokatechumenat, fokolaryni, „Wiara i Światło”, a ponadto życie duchowe instytutów świeckich, zakonów i zgromadzeń zakonnych, kapłanów i laikatu oraz szkół duchowości. Historia duchowości uwzględnia w swych badaniach dzieła pisarzy ascetycznych i mistycznych, relacje z życia świętych i zmarłych w opinii świętości, a także tzw. pobożność

¹⁵ Por. M. Chmielewski, *Metodologiczne problemy posoborowej teologii duchowości katolickiej*, Lublin 1999, s. 201-234.

ludową, modlitwy i pielgrzymki. Dążąc do stworzenia możliwie pełnej syntezy religijnych przeżyć duchowych i doświadczenia mistycznego, historia duchowości uwzględnia również trudności wynikające z relacji zachodzących między człowiekiem jako istotą ograniczoną a transcendentnym Bogiem¹⁶.

4. METODY BADAŃ

Metoda naukowa jako zmierzanie najkrótszą drogą do usystematyzowanej prawdy o badanej rzeczywistości bywa pojmowana w różnym znaczeniu i zakresie. W znaczeniu ścisłym jest to umiejętność formułowania naukowych hipotez, gromadzenie naukowych materiałów i ich analiza oraz porządkowanie i prezentacja teorii naukowych, jak też praktyczne wykorzystanie wyników badań naukowych. Teologia jako nauka posługuje się również metodami, które mają na celu poznanie rzeczywistości w świetle Bożego objawienia. Jeśli chodzi o historię duchowości, to należy pamiętać, że jest ona jeszcze młodą dyscypliną, stąd nie została dotąd metodologicznie dopracowana. Na etapie heurystycznym posługuje się ona metodami właściwymi historii w ogóle i naukom pomocniczym historii, przy czym zawsze tu chodzi o dotarcie do autentycznych przekazów o życiu duchowym ludzi danej epoki i miejsca. Dzięki zastosowaniu metody historycznej istnieje możliwość odczytania treści życia duchowego ludzi żyjących w różnych okresach i ukazania odpowiednich form, a przez porównanie ich treści – do odczytania stałych elementów duchowości jednej lub wielu religijnych kultur. Zdaniem Y. Congara anachroniczną i wręcz niewystarczającą byłaby teologia, która by podawała prawdy bez ich genetycznego naświetlenia, a dokumenty pisane rozpatrywałaby w sposób bezkrytyczny i ahistoryczny¹⁷.

Na etapie interpretacji życia duchowego poszczególnych jednostek lub wspólnot religijnych historia duchowości sięga do metod właściwych teologii. Aby bowiem zrozumieć dany przekaz źródłowy, należy dotrzeć do samej wiary, którą się ktoś kierował, i do jej interpretacji. G. Bove uważa, że odpowiednie metody historii duchowości należy dopiero opracować. Istnieją bowiem obiektywne trudności w związku z samym przechodzeniem od tego, co zewnętrzne, do przeżyć wewnętrznych i możliwości bezbłędnego odczytywania ludzkiego doświadczenia, które często nie pozwala się odnieść do wymiaru kulturowego. Duchowość chrześcijańska bowiem odnosi się do Boga i kształtuje pod wpływem Ducha Świętego działającego w duszy ludzkiej. Dzięki temu historia du-

¹⁶ Por. Misiurek, *Zarys historii duchowości chrześcijańskiej*, s. 8; Chmielewski, dz. cyt., s. 81-144.

¹⁷ Por. Y. Congar, *Historia Kościoła „miejscem teologicznym”*, „Concilium” 6(1970) z. 2, s. 93-100.

chowości „staje się interdyscyplinarnym ujęciem wewnętrznego wymiaru doświadczalnego w historii, a ściślej biorąc, opisem ciągłej konfrontacji między słowem Boga żywego a ludzkimi dziejami”¹⁸. Zdaniem G. Dumeige, „historia duchowości, ze swej natury wielodyscyplinarna, powinna posługiwać się różnymi metodami, a spotyka się mało specjalistów, którzy potrafiliby sprowadzić do jedności wyniki odnośnych poszukiwań”¹⁹. Ogólnie mówiąc, historia duchowości powinna kierować się metodami nauk historycznych przy wykorzystaniu danych wiary i wiedzy, a także metodami właściwymi dla teologii. Istnieje jednak problem periodyzacji historii duchowości, choć w zasadzie przeważa podział przyjęty w historii kultury: starożytność kościelna, średniowiecze, czasy nowożytne i najnowsze; umowne są natomiast granice poszczególnych epok.

5. TENDENCJE

Można zauważyć tendencje koncentrujące się wokół pytania: Czym ma być historia duchowości, a więc czy rekonstrukcją przeszłości, czy uprawianiem na wzór zwykłej faktografii pobożności indywidualnej lub zbiorowej w sensie przedmiotowym (pisma w zakresie duchowości, organizowanie życia duchowego) i podmiotowym (szkoły duchowości, wybitni teologowie duchowości). Wiadomo, że w takim przypadku historia duchowości niewiele mogłaby się różnić od historii Kościoła, która także odwołuje się w swych badaniach do źródeł w postaci pozostałości różnych przedmiotów materialnych albo świadectw²⁰. Słusznie tedy J. Colosio podkreśla, że historia duchowości powinna w ocenie faktów historycznych sięgać do teologii, by nie zagubić duchowego doświadczenia, które obce jest zwyczajnemu kronikarstwu²¹.

Istnieje oczekiwanie, by historia duchowości była raczej usystematyzowaną obiektywizacją doświadczeń życia duchowego chrześcijan żyjących w konkretnym czasie i miejscu. Chodzi zatem o historyczną wiedzę związaną z procesem kształtowania się postaw duchowo-religijnych na gruncie duchowego doświadczenia. Z tego względu jest rzeczą słuszną uprawianie historii duchowości z równoczesnym uwzględnieniem kontekstu teologicznego, biorąc pod uwagę dany okres dziejów albo też krąg kulturowy. Na chrześcijańskie życie duchowe należy patrzeć pod kątem duchowości realizującej się w ciągu dziejów, bowiem np. studium nauczania Ojców Kościoła i pisarzy wczesnochrześcijańskich po-

¹⁸ Por. G. Bove, *Wprowadzenie*, w: B. Calati, R. Grégoire, A. Blasucci, *Historia duchowości*, t. IV: *Duchowość średniowiecza*, Kraków 2005, s. 6.

¹⁹ G. Dumeige, *Storia della Spiritualità*, w: *Nuovo dizionario di spiritualità*, Roma 1982, kol. 1570.

²⁰ Por. Chmielewski, dz. cyt., s. 279.

²¹ Por. J. Colosio, *Suggerimenti metodologici per ricerche storiche nel campo della spiritualità*, „Rivista di Asceutica e Mistica” 10(1965), s. 492-508.

zwala na odpowiednią interpretację ówczesnych pojęć i duchowego doświadczenia. Pamiętać przy tym trzeba, że każdy z okresów ludzkiej historii posiada wiele przykładów alternatywnych postaw życia duchowego, które należy ukazywać w ich własnym kontekście, a nie w oderwaniu od chrześcijańskiej duchowości²². Uzasadnione więc będzie rozpatrywanie historii duchowości w łączności z teologią duchowości. Umieszczenie zatem historii duchowości w ramach teologii duchowości pozwala na ukazywanie zarówno najważniejszych szkół, jak też duchowości poszczególnych osób, zwłaszcza świętych, błogosławionych i kandydatów na ołtarze, a także teologów ascetyczno-mistycznych²³. Wynika stąd, że studium historii duchowości powinno obejmować także najogólniej pojętą hagiografię ilustrującą tajemnicę działania Bożej łaski w człowieku. Studium to jednak powinno mieć charakter historyczno-krytyczny.

Mówiąc o historii duchowości, powinniśmy pamiętać, że obiektywna wiedza ma wartość samą z siebie. Toteż ustalenie, opis i interpretacja faktów, którymi zajmuje się historia duchowości, ma znaczenie dla kultury ludzkiej w ogóle. Znaczenie historii duchowości wzrasta dzięki jej powiązaniu z historią Kościoła, historią teologii, teologią moralną i dogmatyczną, a także z wiarą i kulturą ludzi. Świadczy to o interdyscyplinarnym charakterze historii duchowości i jej randze wśród dyscyplin teologicznych.

Storia della spiritualit cristiana sotto il aspetto metodologico

S o m m a r i o

L'oggetto della storia della spiritualit lo studio dell'esperienza dell'uomo nella sua relazione con Dio come Essere Assoluto, che si attua e sviluppa nel corso dei tempi. la trascendenza a permettere allo spirito umano di mettersi in contatto con l'Assoluto e in tale caso si pu parlare della storia di spiritualit giudaica, musulmana, buddista, induista e ovviamente cristiana. La storia della spiritualit come disciplina scientifica nata agli inizi del XX secolo, la sua importanza incresciuta grazie allo sviluppo delle scienze storiche soprattutto della storia della Chiesa e della teologia. Il suo costante sviluppo attestano molte ricerche scientifiche, periodici, specialistiche edizioni enciclopediche, dizionari. La storia della spiritualit cristiana analizza e cerca di dare la spiegazione della relazione che l'uomo sperimenta nel suo contatto con Dio Uno e Trino, che si rivelato pienamente in Ges Cristo. Essendo di sua natura una disciplina scientifica interdisciplinare usa metodi adatti per arrivare alla verit. La costatazione, la descrizione e l'interpretazione dei fatti, di cui si occupa la storia della spiritualit, ha un valore enorme per la cultura umana.

²² Por. Chmielewski, dz. cyt., s. 280.

²³ Por. A.G. Matanić, *Esigenze per una „storia della spiritualità*, w: *La spiritualit. Inspirazione. Ricerca. Formazione*, red. B. Secondin, J. Janassens, Roma 1984, s. 95-103.

Słowa kluczowe: historia, historia duchowości, teologia duchowości, źródła, metody, wiara, kultura, interdyscyplinaroność, doświadczenie

Key words: history, history of spirituality, spiritual theology, sources, methods, faith, culture, interdisciplinarity, experience